

## ĐURO FERIĆ IZMEĐU HRVATSKOG I LATINSKOG JEZIKA

U nekim hrvatskim krajevima, a posebice u Dubrovniku naobraženi slojevi i pojedinci nisu ostali gluhi na suvremene tendencije što su se rađale u književnom životu Europe. Ti aktualni utjecaji nailazili su na već postojeću i snažnu kulturno-književnu tradiciju pa su se u Dubrovniku kao uostalom i u drugim krajevima Dalmacije javila potreba da se pišu učene rasprave, osnivaju književno-znanstvena udruženja, uz književne tekstove sve više je znanstveno-povijesnih, razvija se potreba za biografskim pregledima i književnom povijesti. Nazočna je, a ponekad i isključiva namjera da se preko književnost djeluje odgojno, moralizatorski, prosvjetiteljski, pedagoški, vjerski.

U Dubrovniku se takvi ljudi okupljaju ponajviše u akademijama i zanimaju za novine u kulturi i filozofiji zapadne Europe, a među njima ima i plemića i pučana. Neki se orjentiraju prema filološkim pitanjima, jezičnom purizmu kao Marko Bruerović ili skupljanju narodnih umotvorina kao Josip Betondić i Đuro Ferić. U takvu atmosferu i prilike konca 18. st. i početka 19. stoljeća uklapa se i pučanin, trgovački sin Đuro Ferić. Ovaj Dubrovčanin, doktor filozofije i svećenik po svom opusu prvenstveno je latinski pjesnik, i to vrlo plodan latinist koji je kako ističe njegov biograf Đuro Krša u dugom razdoblju svakoga dana ispisivao po 30 latinskih stihova. Ali Đuro Ferić bio je i zaljubljenik i oduševljeni poštovalac hrvatskog jezika i narodne poezije.

Rođen je u Dubrovniku, u pučkoj obitelji 5. lipnja 1739., školovao se u dubrovačkom isusovačkom kolegiju, a potom je studirao teologiju i filozofiju u Ilirskom kolegiju u Loretu. Nakon studija vratio se u svoj rodni grad i u njemu ostao do smrti. Umro je 13. ožujka 1820. kada je imao 81 godinu. Poslije ukidanja isusovačkog reda predavao je humaniora i poetiku, 1777. napušta nastavničku službu. Bio je kanonik mjesnog kaptola, a nakon smrt posljednjeg dubrovačkog nadbiskupa Nikole Banija imenovan je kapitularnim vikarom dubrovačke dijeceze. Pisati je počeo u zrelim

godinama. Uz latinski(kao vrstan latinist bio je član rimske Arkadije), poznavao je grčki, talijanski, francuski, ponešto engleski, a stvarao je na latinskom i hrvatskom. Iako se spominje da je bio pomalo čudak i otuđen, da je naginjao škrтости (njegov biograf Krša ga brani) ipak je nagovorio svoga prijatelja Miha Sorkočevića da u svojoj kući osnuje literarni kružok, neku vrstu literarne akademije koju je i Ferić redovito posjećivao i u tom krugu čitao svoje prve basne. Akademija je okupljala prvenstveno znanstvenike pa tek on književnike, u njoj je djelovao i Tomo Basiljević Vjerovali su u ulogu odgoja i naobrazbe u obnovi i posuvremenjivanju Republike, a morali su prekinuti svoj rad zbog optužbi i sumnjičenja. . .

Njegov latinski opus obimniji je i kvalitetniji od hrvatskog – na hrvatskom napisao je vrlo malo, uglavnom su to bili prijevodi vlastitih latinskih uradaka, a i književna vrijednost hrvatskih tekstova nije velika. Zanimljiva je međutim Ferićeva zaokupljenost i orjntiranost na hrvatski jezik, na narodnostvaralaštvo, njegova potreba da stare tekstove pisane hrvatskim sačuva od zaborava, da podržava, pomaže i potiče pisanje na hrvatskom. I veliki dio njegovih latinskih tekstova posvećen je produkciji na hrvatskom. Možemo reći i da se orijentacijom svojih tekstova Ferić odvaja od kruga dubrovačkih latinista kojima nesumljivo pripada i to ne samo tematikom i fakturom svojih latinskih sastava nego poglavito njihovom namjenom. Ne teži prvenstveno da se što više ugleda u pjesničke veličine starog Rima, da unese u svoj stil što više njihove izražajne elegancije i finesa, mitoloških aluzija i reminiscencija. Pregledavajući njegove tekstove očito je da im je svrha više praktično-utilitaristička, nego čisto estetska. Često je u njegovim parafrazama bilo razvidno da ih je prilagođavao svojim učenicima – naročitu pozornost pridavao je nakani da izađe u susret đaku-čitatelju.

U dvjema svojim pjesničkim poslanicama pisanim latinski i heksametrima Ferić je zaokupljen narodnom poezijom i folklorom. Prva je njegov odgovor Johannesu Mulleru kustosu dvorske biblioteke u Beču, tiskana je 1798. i sadrži 37 narodnih pjesama u latinskom prijevodu, dvije su epske(jedna od njih je Hasanaginica prema Fortisovu tekstu). Naslovljena je POSLANICA SLAVNOME MUŽU JOHANNESU MULLERU, a srodnog je sadržaja i POSLANICA SLAVNOME MUŽU JULIJU BAJAMONTIJU, SPLIĆANINU koja je objavljena slijedeće 1799. godine. U ovom tekstu Ferić moli Bajamontija da mu pošalje još neke narodne pjesme (naziva ih purum aurum -čistim zlatom)koje bi mogao prevesti na latinski. Sačuvana su i dva autografa Ferićevih LATINSKIH PRIJEVODA SLOVINSKIH PJESAMA, jedan je na poklon od Antuna Kaznačića dobio Ljudevit Gaj, . a sadrži 26 epskih narodnih pjesama – 13 Kačićevih i 12

ljubavnih. I tu Ferić navodi i hrvatski tekst(osim za osam eoskih pjesama). i u POSLANICI SLAVNOME MUŽU MIHOVILU DENISU IZ GORNJE AUSTRIJE hvali Dalmaciju i ističe imena 20-torice Dalmatinaca koji su se bavili književnošću i znanošću. U OPISU DUBROVAČKE OBALE opisima mjesta dodaje i podatke iz prošlosti, načina života uz neke satiričke opaske. Bavi se pitanjima vlastitog zavičaja i kako spominje u uvodu za razliku od onih koji opisuju strane zemlje, čudne pejzaže i neobično bilje i ptice. on želi opisati svoju domovinu.<sup>1</sup>

U tome je već postojala neka tradicija koju je začeo Alberto Fortis, a nastavio Ivan Lovrić tako da je Fortisovu tekstu pristupio polemički. Ferić nije opisivao strane zemlje da bi ih potom uspoređivao s Dubrovnikom kao što su radili francuski putopisci uspoređujući druge kulture s europskom nego je opisao područja Republike, dakle prostor kojim je prolazio i putovao ili kao kanonik ili vikar. Opisujući ljepote svoga zavičaja slijedio je načela merkantilističkog putopisa(zanimljivo nije bio prijatelj pomorstva pa ga ili prešućuje ili more opisuje kao nesretnu kob koja otimlje ženama muževe. Pokazavši zaokupljenost vlastitom domovinom i krajem Ferić je stvorio tip putopisa koji će se u hrvatskoj književnosti održati barem jedno stoljeće pa se može reći da Ferićem i Lovrićem počinje hrvatski putopis. Najobimniji dio Ferićeve rukopisne ostavštine čine epigrami. U pet knjiga obuhvaćeno je 482 epigrama s ukupno 4212 stihova. Imaju bogat i raznolik leksik iz čega je očito dobro poznavanje rimskih pjesnika iz poklasičnog doba. Po uzoru na Sebastijana Sladu-Dolcija i njegovo djelo Pregled dubrovačkih pisaca koje tiskano u Mlecima 1767. sastavio je Ferić dvije zbirke ELOGIA (POHVALA) dubrovačkih pisaca koji su se služili hrvatskim jezikom. I kroz njih se očituje Ferićev odnos prema hrvatskom jeziku-najviše hvali Ivana Gundulića -"Pjevajući o jadnom udesu silnika Osmana, Gundulić pokazuje kakvu snagu ima njegov materinjski jezik. Kad se već odvažio ilirskim stihovima oblikovati ep, pruža nadu da se može roditi nova Ilijada."<sup>2</sup> i Dinka Zlatarića- „Dok je Sofoklo čitao Elektru, koju je čistije od zlata prenio u ilirske stihove Zlatarić, zapanjio se pa zatim rekao:“Da grčki jezik nema prednosti pred ilirskim, umalo ne

---

<sup>1</sup> Kako navodi sam želi „živim slikama prikazati običaje i mjesto“, opisuje Rijeku dubrovačku, Trsteno, ljepote Mljetskog jezera, ribolov na Mljetu (prijevod Josip Lučić) HRVATSKI LATINISTI II, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 1970.

<sup>2</sup> Pohvala Dživa Gundulića Franova o epu nazvanu Osman, POHVALE DUBROVAČKIH PJESNIKA KOJI SU PISALI ILIRSKIM JEZIKOM, Hrvatski latinisti II, 5. st. hrv. knjiž., Zg., 1970.

ostadoh poražen!“<sup>3</sup> Kao kuriozum citirat ću samo jedan elogium koji ne sadržava pohvalu nego oštru kritiku – „Kamo sreće da je to djelo ostalo skriveno u najcrnijoj tami! Pero se nije smjelo uprljati izmetinama.“<sup>4</sup>

Pisao je i tkzv. makaronsku poeziju. U pjesmama MAKARONSKI OPIS DUBROVAČKIH POKLADA i OPIS ZEMLJE DEMBELIJE , šaljivim latinskim pjesmama umeće talijanske i hrvatske riječi.

Ililiziranje morlačkog folkloru ne spada u siže klasičnih latinskih heksametara, kao ni folklorno pjesništvo „Dosad ste slušali moje ozbiljno pjevanje, a sada otvorite, molim, uši za pjesme makaronske“ , spominje i Horacija „da jedanput u godini kad to traži vrijeme i prilike, dopušteno ludovati čak i mrtvacu“<sup>5</sup>

Sve to i njegovo djelovanje i život na prijelazu 18. u 19. st učinio ga je na neki način vjesnikom nadolazećeg preporoda, a njegova recepcija u ilirizmu je velika. Neki ga drže prvim preporodnim pjesnikom koji je svojim radom u osvit preporoda utjecao na nacinalnu svijest i orjentiranost na hrvatski jezik. Mogli bismo reći da je Ferić bio jedan od mostova od tada prevladavajućeg latinskog do hrvatskog . Iako je neposredno poslije smrti smatran samo učenim pjesnikom Ferić je odigrao značajnu ulogu u ilirizmu.<sup>6</sup>

Ilirizam su privukla malobrojna njegova djela na hrvatskom. 1842. Ivan Mažuranić objavljuje u Kolu UZETJE OČAKOVA zbog izraženih protuturskih osjećaja i panslavizma što se savršeno uklapalo u dominantne preporodne ideje.

---

3 Dinka Zlatarića o Elektri, tragediji Sofoklovoj, isto.

4 Džona Palmotića Đirina o vrlo otrovnoj pjesmi koja ima naslov Govniada, isto Pohvalama prethodi Nacr djela, svojevrtni prolog koji Ferić naslovljuje *Čitaoču (Ad lectorem)*, a ta je spasiti od propasti djela pisana hrvatsim jezikom(pjesnike koji se njime služe Ferić naziva ilirskim pjesnicima)- „Čuj dragi čitaoče, uzrok zbor kojeg ja pletem ove vijence slavnim pjesnicima što ih je iz svog sretnog krila dao na svijet Dubrovnik, miroljubiv grad na nemirnom Jadranu. Budući da sam vidio kako se ilirski pjesnici rijetko nalaze u rukama naše mladeži i što je još tužnije i gorče, sa žalošću opažao kako iz dana u dan propadaju mnoga njihova izvrsna djela, što sam god starih i novih njihovih djela bilo gdje mogao naći, dao sam ih prepisati. Smatrao sam da sam dobro uložio svoje vrijeme i trud ako sam uspio da proždrljivosti vremena suprostavim bar tu pregradu. isto, str. 620.

5 Makaronski opis dubrovačkih poklada, preveo Veljko Gortan, isto.

6 Ferić podsjeća svoje sugrađane da su i njihovi pradjedovi željeli zabavljati i grad i sebe „ u vrijeme koje se može nazivati proljećem života“, a ako bi se dogodilo „da bi hi slučajno kritizirao kakav čovjekomrzac, obično bi mu zatvarali usta riječima pjesnika iz Venuzije“.

Jedan od malobrojnih Ferićevih hrvatskih tekstova je prigodni pjesnički sastav, autor. ga je naslovio PJESAN . Antiturskog je raspoloženja, potaknut aktualnošću borbi s Turcima u obližnjoj Hercegovini -SGODE OD BOJA KE SLJEDISCE OKO SPUSCJA I SCABLJAKA GODISCHIA 1788, U PIESAN PO G. F., U POHVALU GOSPODINA FILIPPA VUKASSOVICHJA IS SEGNA.

U njemu je Ferić opjevao hrabrost hrvatskih vojnika koje je predvodio Filip Vukasović i Crnogoraca. Opisujući junaštvo svojih sunarodnjaka Ferić ih naziva pravim imenom, baš navodi „puku horvatskomu“. U zaključku metaforičkim slikama predviđa propast Turskog carstva i priželjkuje trijumf dvoglavog orla.

Vidim smartnom u bljedilu  
Turski mjesez gdje zapada  
Za u vijek stati u tamnilu  
I ne isteči već nikada.

Orla vidim dvoglavoga  
Pri cestitom gdino u slavi  
Priko cvjeta Otmanskoga  
Nastrjet krila jur se spravi.

Ovakve ideje odgovarale su željama, a i nastojanjima dubrovačke diplomacije da Austriji postane prijatelj prije nego joj ona postane susjed, jer je u ratu Josip drugi trebao dobiti Bosnu i Srbiju.

U rukopisnoj zbirci Naučne biblioteke nalazi se kao Ferićev autograf samo na hrvatskom jeziku i VITA DI ESOPO -pjesnička biografija slavnog basnopisca u tradicionalnom dubrovačkom metru s rimom u sredini i na kraju. Podijeljen je u 14 poglavlja s kratkim sadržajem svakog dijela ispisanim na začelju teksta. Ferić je obuhvatio sve najvažnije etape Ezopova života onako kao ih je sačuvala legenda i donijela do nas kroz mnogobrojne biografije jer riječ je o jednoj od najpopularnijih osobnosti svjetske književnosti, poulaarnijoj možda i od samog Homera.

Služio se jednim od standardnih Ezopovih životopisa-nekim izdanjem Planudesove biografije, ali ne Rinutiusovim latinskim prijevodom. Ferićev se tekst na nekoliko mjesta znatno odvaja kao što se već navodilo iz moralizatorskih razloga. Ferić kao moralist i svećenik prelazi preko nekih detalja koji se ne uklapaju u njegov svjetonazor, npr ne usvaja tvrdnju da je Eno izvršio preljub s Ezopovom priležnicom, (lat. izvor concubina) nego

od nje pravi Ezopovu ženu. (tvrdnja zajednička Planudesu i latinskim prevoditeljima).

I ovdje bi se moglo raspravljati o stilu-Ferić gradi svoje hrvatske stihove po uzoru na latinske, veznici kao i u latinskom dobijaju neočekivana mjesta, latinsko pravilo da su dvije negacije ekvivalent za afirmaciju on prenosi u hrvatsku sintaksu pa onda dobijamo neočekivane negativne rečenične obrate. "Istroših ništa ja, nitkote jere sili, pomnju ima nitko, ništa meni rijet htijaše". Često čini koncesije rimi na štetu jezične ispravnosti. U pravopisnom sloju dominantna je jekavština, ima prilično ikavizama i pokoji ekavski oblik

Pisao je basne jer ih je smatrao prikladnom književnom vrstom za moralni odgoj. Zbirku od 113 basni pisanih latinskim nazvao je PRIČICE IZ PRORJEČJA SLOVINSKIJEH i izdao u Dubrovniku 1794. i potom ih sam prevodio na hrvatski. Prevedene njegove basne otkrio je Antun Kaznačić i objavio ih u 1844. u Srbsko-dalmatinskom magazinu u Zadru. Objavljene su 32 basne iz te zbirke a urednik je predstavljajući Ferića za njih napisao da idu u red „među najbolje slavjanske proizvode „Spomenut ću da je u rukopisu ostala opsežna zbirka od 346 basni na latinskom s paralelnim njegovim prijevodima na hrvatski koju je nazvao PROREČJA JEZIKA SLOVINSKOGA PRIČICAM ISTOMAČENA. Da pojasnimo ovo Pričicam istomačena – to je u prvom redu stihovana konvencionalna didaktika, a u drugom zanimljiv i originalan pokušaj iako ne sasvim uspio da se na poučnosti naših narodnih poslovice i uzrečica induktivnim putem grade basne, da kle obrnutim putem od Esopa, Lafontaine Lessinga gdje pouka izlazi iz basne , a ne obrnuto kako je pokušao raditi Ferić da na poslovcu iskonstruirati priču iz koje na koncu prozlaži i pouka. Uz originalnost takvog postupka mora se reći da je za njegovu izvedbu Feriću ponekad nedostajalo pravog pokretačkog motiva u stvaranju fabule, bio je u nekim slučajevima dosta nespretna u izmišljanju priče, a nedostajalo je i jednostavnosti koja je tipična za basnu. Složio se s piscima koji ustaju protiv nazora da didaktička književnost nije umjetnička-stoik Zenon pisao je basne koje nisu ništa drugo do ilustracija filozofije. To je bilo načelo po kojem će i Ferić strukturirati svoje poslovice, jer je prvenstveno želio ilustrirati duh naših poslovice, a ne stvarati odnose prema Fedru i drugim fabulistima. U njegovu slučaju filozof je narodna mudrost, pa Ferić piše svoje basne kao ilustraciju koje narodne poslovice.<sup>7</sup>

<sup>7</sup> Napr. u basni pod naslovom POKLISAR KIJ SE DIJELI IZ SVOJE KUĆE kao prolog istaknuta je poslovice *Prag od kuće najveće brdo*, potom slijedi „pričica“ o poklisaru-

U vrednovanju njegova rada stalno se susrećemo s originalnim djelima i pjesničkim parafrazama, sa stihovima na latinskom i na hrvatskom jeziku. Kako je neko vrijeme bio nastavnik u dubrovačkoj školi ponekad je zbog svojih učenika prepjevavao pojedine rimske ili druge autore, a među njegove rane radove ubraja se i skupljanje originalnih pučkih pjesama i prepisivanje starih dubrovačkih pisaca, zapravo skupljanje tekstova većine književnih djela pisanih na hrvatskom jeziku, a davao je i vrijednosne sudove o tim djelima.

Iz nabrojanih djela i njihovog karaktera može se vidjeti koliki je i kako raznovrstan bio Ferićev i književni i znanstveni rad. Bio je izuzetno obrazovan što su mu i neposredno poslije smrti priznavali i oni koji nisu previše cijenili njegov književni talent govoreći o njemu isključivo kao o pjesniku eruditu, što je istina. Poznao je rimsku i helensku književnost, značajne predstavnike talijanske i francuske književnosti, i naravno, stariju dubrovačku književnost do koje mu je bilo posebice stalo. Bio je osobit čovjek, pun duha i duhovit, zainteresiran za život i običaje prostog puka. Oduševljavao se narodnim govorom, pjesmom, svjetonazorom običnih ljudi. U svojim raspravama i esejima u formi pjesničkih poslanica predstavio se i kao znanstvenik, i kao pjesnik-lirik, i kao didaktik. Svoje rodoljubne nazore očitovao je i u osobnim kontaktima s nekim znamenitim ljudima svoga vremena-Bajamonti, Denis, Miller. U pismima poslanicama iznosio je svoje stavove o hrvatskom jeziku, jezičnom blagu, vrijednosti narodnih pjesama, potrebi očuvanja književnosti pisane hrvatskim jezikom. (primjeri iz poslanica)Njegovu usmjerenost na hrvatski jezik i domoljublje što je umnogome kasnije uvjetovalo njegovu recepciju u ilirizmu vidimo s jedne strane u želji da sačuva od propasti stare književne tekstove u Dubrovniku i u skupljanju narodne poezije i poslovice i njihovu predstavljanju tadašnjoj europskoj književnoj publici.

Svoj pjesnički talent koji su mu mnogo odricali pokazao je u prepjevima, te raznim epigramima punim duhovitosti, oštroumnosti, sarkazma i zražajne vještine. Ferić je dakle i latinist i pjesnik na hrvatskom-narodnom jeziku, književnik i znanstveni radnik, etnolog i historičar, prevodilac, lirik, epigramatik, pisac basni i reportaža. Bio je izuzetno plodan (moramo uzeti u obzir njegove brojne obveze u crkvi-bio je svećenik, kanonik, kapitularni vikar) i pravim književnim radom počeo se baviti tek u zreloj dobi te onda

---

koji se dugo i teško opršta od svoje obitelji i na koncu kao zaključak i poeta *Stvari na svijetu ke mi većma ljubimo, S muke se velike od njih odcepimo*. Hrvatski latinisti II, str. 660., prijevod Đuro Ferić.

zadivljuje brojnost i raznovrsnost njegova rada. Kritički pregledavajući njegove uratke uočavaju se neke stilske nespretnosti, a već su i bivši kritičari imali zamjerki na njegov stil. Dvostruki karakter erudicije i didaktičko. prosvjetiteljske propagande imaju malobrojna Ferićeva djela na hrvatskom jeziku. Često se zbog nesnalaženja u leksiku, gramatičkoj i stilističkoj strukturi jezika djeluju više kao ad litteram prevedena s latinskog nego izavno na hrvatskom pisani tekstovi. Ipak i u takvom obliku ona su za nas vrijedno svjedočanstvo o jednom prijelaznom razdoblju dubrovačke povijesne i književne stvarnosti i dokaz o čvršćim pozicijama koje je počeo osvajati narodni jezik. u dubrovačkom književnom izrazu. Jer ni drugi se dubrovački književnici nisu, nažalost, bolje književno izražavali na jeziku kojim su uobličenom u dubrovačke dijalektalne forme svakodnevnog govora bez poteškoća komunicirali ali koji im je u književnom izražavanju bio teži i od latinskog i talijanskog. (gramatički, leksički, sintaksni materijal naučili su u školi u najranijoj dobi)Ipak na koncu moramo se složiti da je uz ostale znamenite ličnosti svoga doba u Dubrovniku i ĐuroFerić snažno obilježio razdoblje konca 18. st. i u osvit nadolazećeg 19. st. najavio nove preporodne ideje ze koje su mnogi poticaj pronašli i u njegovu djelu .